

BULGARİSTAN MUHACİRLERİNE YÖNELİK KIZILAY'IN GÖÇ YÖNETİMİ MODELİ VE SOSYAL YARDIMLARI

Cüneyt Uğurlu*

Öz

Türkiye'ye Bulgaristan'dan 1950-51 Zorunlu göçünde sayıları yüz bini aşan miktarda Bulgaristan Türkü gelmiştir. Türkiye Bulgaristan Türkleri için yüksek düzeyde önem vererek Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği kurmuştur. Cumhurbaşkanı Celal Bayar Bulgaristan'dan gelen Türkleri bizzat ziyaret etmiştir. Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği TBMM Başkanı Refik Koraltan Başkanlığı'nda ve Kızılay'ın bağış toplamaya yetkilendirilmesiyle sosyal yardım alanında önemli faaliyetlerde bulunmuştur.

Sınırdan geçen muhacirlere Kızılay ilk etapta aracılığıyla Edirne aşevinde sıcak yemek dağıtımını yapmıştır. Tekirdağ ve Çorlu'da kış şartlarında hastalanan için göçmen hastaneleri kurmuştur. Misafirhanede barınan göçmenlerin iase, kıyafet gibi ihtiyaçları Kızılay aracılığıyla piyasadan tedarik edilmek suretiyle gerçekleştirilmiştir. Kızılaya önemli miktarda bağışlar yapılmak suretiyle göçmen evleri inşa edilmiştir. Bu makalede Kızılay arşiv belgeleri esas alınarak betimsel analiz yöntemiyle Kızılay'ın Bulgaristan muhacirlerine yapmış olduğu sosyal yardımlar ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Muhaciri, Kızılay, zorunlu göç, göçmen evleri.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Doktora öğrencisi, cuneytugurlu@yandex.com, <https://orcid.org/0000-003-4546-117X>.
Bu makaleye atıf için: Uğurlu, Cüneyt. (2024). Bulgaristan Muhacirlerine Yönelik Kızılay'ın Göç Yönetimi ve Sosyal Yardımları, SDE Akademi Dergisi 4(2), 249-281.

KIZILAY'S MIGRATION MANAGEMENT MODEL AND SOCIAL ASSISTANCE TO BULGARIAN REFUGEES

Cüneyt Uğurlu

Abstract

In 1950-51, a significant number of Bulgarian Turks, exceeding a hundred thousand, migrated to Türkiye during the forced migration from Bulgaria. Türkiye showed considerable importance to Bulgarian Turks by establishing the Migration and Refugee Assistance Association. President Celal Bayar personally visited the Turks coming from Bulgaria. The Migration and Refugee Assistance Association, under the chairmanship of TBMM President Refik Koraltan and with the authorization for the Turkish Red Crescent to collect donations, conducted significant activities in the field of social assistance.

Initially, the Turkish Red Crescent distributed hot meals through the Edirne soup kitchen to migrants passing through the border. In Tekirdağ and Çorlu, migrant hospitals were established for those who fell ill during winter conditions. The needs of migrants staying in guesthouses, such as food and clothing, were met by procuring them from the market through the Turkish Red Crescent. Significant donations were made to the Turkish Red Crescent to construct migrant homes. This article will present the social assistance provided by the Turkish Red Crescent to Bulgarian migrants based on Turkish Red Crescent archive documents through descriptive analysis method.

Keywords: *Bulgarian immigrants, Red Crescent, forced migration, migrant houses*

Giriş

Evlâd-ı Fatihan olarak bilinen Balkan diyarı 500 yıl kadar Osmanlı hâkimiyetinde huzur ve barış ikliminin egemen olduğu bir dönem ile bilinmektedir. Osmanlı bu dönemde bölgeye oldukça önem vererek, mektepler, medreseler, camiler, köylere çeşmeler inşa ederek bölgede yaşayan Türklerin kültürel anlamda bir nevi Anadolu'daki gibi yaşamalarını sağlamıştır (Şimşir, 2012).

93 Harbi diye anılan Osmanlı-Rus Harbi'nin ardından Tuna nehrinin aşağısında Silistre, Dobruca, Razgrad Filibe, Mestanlı, Varna gibi yerlerden Türkler Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan kalmıştır (Karpata, 2015).

Bu makalede birinci bölümde zorunlu göçün akademik anlamda tanımını araştırılarak Zorunlu göçü oluşturan sebeplerin neler olduğu bu bölümün araştırma konusudur. Ayrıca Bulgaristan Türkeri'nin göçü döneminde kabul edilen 1951 Mültecilerin Statüsü Sözleşmesine değinilecektir.

Makalenin ikinci bölümünde Osmanlı-Rus Harbi'nden ve Balkan Savaşları ile Birinci Dünya Savaşı'nda Trakya ve Anadolu'ya yapılan göçlerden bahsedilecektir. 1950'ye kadar olan dönemde Bulgaristan'dan Anadolu'ya göçler ortaya konulacaktır.

Bulgaristan Hükümetinde II. Dünya Savaşı'ndan sonra rejim değişikliği olmasının ardından 1950'de Türklere birtakım baskılar neticesinde Türklerin zorunlu göçe uğradığı bilinmektedir. Bulgaristan hükümetinin rejim değiştirmesinin ardından Kasım 1950'ye doğru Türklere yönelik zorunlu göç uygulanmıştır. Bunun üzerine Bulgaristan Türkleri Türkiye'ye sığınmak için müracaat etmişlerdir (Şimşir, 2012).

Makalenin üçüncü bölümünde Türkiye'ye yapılan zorunlu göç ile beraber Türkiye'nin Kızılay ile koordineli bir şekilde oluşturduğu göç yönetim modeli konacaktır. Türkiye sayıları ilerleyen yıllarda sayıları 200 bine yaklaşacak olan Bulgaristan Türkleri için yüksek düzeyde önem vererek Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği kurmuştur. Cumhurbaşkanı Celal Bayar Bulgaristan'dan gelen Türkleri bizzat ziyaret etmiştir. Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği TBMM Başkanı Refik Koraltan Başkanlığı'nda

ve Kızılay'ın bağış toplamaya yetkilendirilmesiyle sosyal yardım alanında ne tür faaliyetlerde bulunduğu ile Kızılay'ın 1950'lerde gerçekleştirdiği göç yönetimi, günümüzdeki göç yönetimine ne ölçüde ışık tutabileceği araştırmanın sorusudur.

Dördüncü bölümde Kızılay'ın ve muhacirlerin iskân edilmesinde sosyal yardım anlamında izlediği yol ortaya konacaktır. Kızılay aracılığıyla toplanan yardımlar ve Toprak İskân Müdürlüğü ile yapılan resmi yazışmalardan yola çıkarak dönemin zor koşulları altında göçmen evlerinin nasıl inşa edildiği de araştırmamızın konusunu oluşturacaktır. Bulgaristan Muhacirleri o dönemin zor ulaşım ve iletişim şartlarında nerelere iskân edildiği ile Göçmen evleri inşaatı için ne tür çalışmalar yapıldığı araştırmanın alt soruları olacaktır. Çalışmamızda göçmen evleri inşası için toplanan yardımlar da bu bölümde Kızılay arşiv belgeleri taranarak betimsel analiz yöntemi ile incelenecektir.

Makalenin beşinci bölümünde Kızılay toplanan yardımlar ile ayrıca aş ocakları kurarak Edirne'den Türkiye'ye giren Bulgaristan muhacirlerini ilgiyle karşılamış ayrıca Çorlu ve Tekirdağ'da Göçmen Hastaneleri kurmuştur. Makalede Kızılay'ın göç yönetim modelinin ardından son olarak Kızılay'ın bu alanlardaki sosyal yardımları arşiv belgeleri ışığında bulgu olarak ortaya konacaktır.

1. Zorunlu Göç ve Dış Göç Kavramı

Göç teorileri göç olgusunu kategorize etmelerini amaçlamaktadır. Bu kapsamda göç olgusunun anlaşılması ancak insanların yaşanmış tecrübeleri üzerinden anlaşılabilir (Durmaz, 2020: 2-10). Göçe anlaşılmasında sosyal antropolojinin fenomoloji yaklaşımına da ihtiyaç duyulmaktadır (Durmaz, 2020: 13).

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç kavramı birçok faktöre bağlı olarak meydana gelmektedir. Bu faktörler zaman mekân ve koşullara göre değişim gösterebilir. Göç insanların doğal afetler nedeniyle yer değiştirmesi gibi olağanüstü şartlarda da gerçekleşebilirken bireylerin tercihlerine göre

gönüllü olarak daha iyi bir sosyal refah sağlaması için göç etmeleri olarak da karşımıza çıkabilir. Son dönemde meydana gelen göçler üzerine yapılan bir inceleme bu göçlerin büyük çoğunluğunun bazı bölgelerde yaratılan istikrarsızlıklar ve yetersiz yaşam koşulları olduğu görülüyor (Alpar, 2022: 27). Gönüllü göçler, insanların buldukları çevreyi beğenmemeleri nedeniyle daha müreffeh şehir veya ülkelere gitmeleri ile oluşan göçlerdir. Ayrıca ailesinin geleceğini iyileştirme, yeni yerler keşfetme gibi amaçlar da gönüllü göç kapsamına girer (Adıgüzel, 2019).

Kırsal kentten şehre yapılan veya köyden kasabaya yapılan göçler gibi daha iyi bir iş arama ve aile refahını artırma gibi amaçlarla yapılan göçlere iç göç denilirken bu göç türünde kültürel uyumsuzluk veya dil bilmemekten kaynaklanan iletişimsizlik genellikle görülmemektedir. Bir başka ülkeye çeşitli nedenlerle yapılan göçe ise dış göç tanımı yapılırken bu göç türünde kişi dilini bilmediği bir ülkede iletişim kurmada ciddi zorluklar yaşayabilmektedir. Alexander Betts'e göre Zorunlu Göç, 20. Yüzyıl ve 21.Yüzyılın ilk yıllarında siyasi zulüm, doğa ya da insan kaynaklı afetler sebebiyle kitleler halinde evlerinden kaçmak zorunda kalmasıdır. 20. Yüzyılda görülen iki cihan harbi, müstemleke olma durumundan kaçınma savaşları ve Soğuk Savaşın dönemi çarpışmaları ile bu dönemde kurulan otoriter rejimler insan hakları ihlallerine neden olmuştur. Bu nedenle insanların başka yerde koruma araması nedeniyle komşu ülke devletlerine sığınmak için müracaat etmeleri görülmüştür. Bu tip durumda bulunan kimseler var oluşsal bir tehdit sebebiyle kendi toplumları içinde yaşamakta iken önemli güçlülere rastlamış olmalarından dolayı dışlanmışlardır. Netice olarak yeteneklerini (vazifeli olmak) ve haklarını ancak kendi toplumları dışında ararlar. Bir bireyin temel haklarına erişmesi konusunda kendi ülkesinin bunu sağlamaması ya da sağlayamaması halinde bu kişinin ya da grubun koruma altına alınmasının gerekliliği konusunda uluslararası mutabakat vardır. İnsani müdahale, insani yardım ve koruma sorumluluğu konusundaki tartışmalar ülke içinde yerlerinden edilen kişiler konusu ile yakinen alakalıdır (Betts, 2017). Castles, sınır ötesi insan hareketliliğin küreselleşme bağlamında giderek daha önemli olduğunu iddia eder. Castles'e göre göç krizi ekonomik koşullara ve sosyal refah seviyesine ilişkin Güney ve Kuzey arasındaki derin

eşitsizlikten ortaya çıkar. Castles'a göre küresel kapitalist ülkeler insanların yerinden edilmesinin alt yapısını hazırlar. Özetle insani yardım ve korumacılık gibi kavramlar egemen liberal odakların daha çok ortaya koyduğu yaklaşımlardır (Castles, 2003). Tarih incelendiğinde göçlerin basit tedbirlerle önlenemediği, göçü yönetemeyenlerin kaybettiği ve çoğu zaman stratejik sonuçlara yol açtığı görülmektedir (Alpar, 2022: 27-28).

Zorunlu göç araştırmalarının geleneksel ilgi alanı, genellikle siyasi zulme ilişkin iyi temellendirilmiş bir korku nedeniyle kişilerin ülkelerini terk etmesi olmuştur. Profili en çok araştıran zorunlu göçmen kategorisi mültecilerdir. 1951 tarihli Mültecilerin Statüsü Sözleşmesi Madde 1, a fıkrasına göre mültecilerin tanımı şu şekilde yapılmıştır: Otoriter rejimlerin uyguladığı zulüm veya çatışmadan dolayı temel insan haklarından mahrum kimsenin sınırları aşması sonucu bir başka ülkeden sığınma talep etmesidir. Mültecilerin haklarını net bir şekilde 1951 Mültecilerin Statüsü mültecilerin tanımını yaparak açıklar. Bu sözleşmeye göre mültecilerin sığındığı ülkeden geri gönderilmesi yasaklanmıştır. Mültecilerin Statüsü sözleşmesinin uygulanması Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) aittir. BMMYK'nın 1950 tarihli şartına göre sözleşmeye taraf devletlerin sorumluluklarını yerine getirdiklerine dair sorumluluğu vardır. 1951 tarihli sözleşme sadece Avrupa Coğrafyasını kapsamış fakat 1967 tarihli protokol ile beraber bütün dünyayı kapsayacak hale getirilmiştir (Betts, 2017).

2. Osmanlı-Rus Harbi'nden 1950'ye Kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

Evlâd-ı Fatihan olan Balkan topraklarında 14. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar Osmanlı Devleti hükümlerine sürmekteydi. Bu uzun dönemde Anadolu'daki Türk halk kitleleri nüfus yoğunluğu az olan Balkan coğrafyasına yerleşmişlerdi. Balkanlara gelen Osmanlılar çok çeşitli unsurlardan oluşuyordu. Bunların arasında göçebeler, çiftçiler, esnaf ve tüccarlar, dervişler, vaizler ve diğer din görevlileri ile idari ve askeri personel bulun-

maktaydı. İlk gelenler arasında Anadolu'dan Yörükler ve Tatarlar gibi çok sayıda kırsal halk vardı. Osmanlılar Balkanlar'daki fetihlerini genişletirken, Anadolu'dan göçebeler getirip onları Balkan topraklarına yerleştirdiler. “Yollarda ve çevredeki dağlık bölgelerde Trakya'nın sınır bölgelerinde, Meriç ve Tunca vadilerinde yoğun nüfuslu Türk köyleri kuruldu.” Orhan Bey döneminde başlayan iskân siyaseti, halefleri I. Murad Hüdavendigâr (1360-1384) ve Yıldırım Bayezid (1389-1402) döneminde de sürdürüldü (Eminov, 1997).

18'inci yüzyıldan başlayarak kendini iyice hissettiren dünya güç merkezlerindeki değişim, Doğu aleyhine gelişerek 19 ve 20'nci yüzyıllarda daha belirgin hale gelmiştir (Alpar, 2022: İx). Osmanlı idaresi altındaki kırsal yerleşim düzeninin dönüşümü aşamalı olarak gerçekleşti. Osmanlı yönetiminin ilk iki yüzyılı boyunca yönetilen halkın şikâyet etmek için çok az nedeni vardı. Bulgar köylülerinin çoğunun durumu Osmanlı yönetiminden fazla etkilenmedi: bir ev sahibi yalnızca bir başkasıyla değiştirildi. Vergiler makuldü, İstanbul'daki merkezi hükümet sancak beyleri ve paşalar tarafından sıkı bir şekilde kontrol ediyordu, ülke genel olarak barış içindeydi (Hoffman, 1964).

Sadece Balkanlar topraklarında ve Türk yönetimi altında değil, diğer her yerde, çok daha eski zamanlarda, orta çağ insanının yaşamına eşlik eden tüm “iyi şeyler” in ardından başlayan Yakın Çağ ile beraber bambaşka kavramlar üzerinde duruldu. Bu büyük bir farktır, çünkü Orta Çağ'ın gerçekliğinin ardından İnsan Hakları Bildirgesi ve “Özgürlük, Kardeşlik, Eşitlik” gibi kavramlar gündeme geldi (Mutafchieva, 1995).

19. Yüzyıldan bir asır önce etkisini hissettiren Fransız İhtilali'nin milliyetçilik akımları bölgede istenmeyen olaylara sahne oldu. Osmanlı'nın çok kültürlü olarak kurduğu barış ortamı ayaklanmalar ve isyanlar ile diğer unsurların bağımsızlık talebi nedeniyle Osmanlı'nın bölgede idaresini sürdürmede zorlanmasına neden oldu.

1844 yılında yapılan nüfus sayımına göre dinsel farklılıklara ile coğrafi bölge fark etmeksizin Bulgaristan nüfusunun yaklaşık 3.000.000 olduğunu belirtilmiştir. 1877 yılına gelindiğinde, Filibe, Sofya ve İslimye

Sancakları ile Tuna Vilayeti 1.793.695 Bulgar nüfusu ve 1.949.054 gayrı Bulgar nüfusu bulunmaktaydı (Koyuncu, 2013).

1876'da yılında Bulgaristan'da tarım arazileri olarak işlenebilen toprakların %70'i Türklerin elindeydi. Balkan sıradağları ile Tuna nehri arasında kalan Tuna vilayetinde ve 1.130.000 Bulgar ile beraber 1.120.000 Türk yaşıyordu. Eskicuma, Kırcaali, Mestanlı, Razgrad, Rusçuk, Şumnu gibi vilayetlerde de Türk nüfusu çoğunluğu oluşturuyordu. Osmanlı döneminde Türkler dünyanın birçok yerinde bulunuyordu. Balkanlar'da Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya ve Arnavutluk yer alıyor. Osmanlı döneminin ardından Türkler kendilerini sıklıkla buldukları ülkelerin yönetim yetkililerinin baskısı altında buldular. Bulgaristan'dan Türk Müslümanlar, 1877-78 Rus-Türk Savaşı'nın Balkanlar'daki Osmanlı hakimiyetine son vermesinden sonra ve aynı zamanda geçen yüzyıl boyunca çeşitli dalgalar halinde Türkiye'ye göç etti (Nichols, Sugur, & Sugur, 2003).

Yedi ay süren 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı- Rus Savaşı'nı müteakiben bir milyon kadar Rumeli Türk'ü bölgeden Anadolu'ya doğru hicret etmeye zorlandı. Bu savaşın sonucunda Balkanlar'da önemli miktarda toprak kaybının ardından Anadolu'ya kitlesel göç akımları başlamıştır. Osmanlı bakiyesi topraklar olan Balkanlardan Anadolu'ya gelen muhacirler Osmanlı'dan gelen kültürlerini muhafaza ettiklerinden dolayı Osmanlı Devleti döneminde göçmenler için aynı dili konuşma ve dini yaşantılarını devam ettirme bakımından kültürel bir zorluktan bahsetmek mümkün değildir. Türk- İslâm kültürünü Anadolu'da yaşatmaya devam eden muhacirler Anadolu'daki toplumsal yapıya olumlu yönde katkı sağlamıştır. (Karpas, 2015)

Bulgaristan'daki Türklerin sayısı ne kadar azalmış olsa da Kuzeydoğu Bulgaristan'da 1877-78 Osmanlı Rus Harbi nihayete erdiğinde Türkler halen çoğunluk nüfusu oluşturmaktaydı. Bu bölgenin merkezi olan Şumnu şehrinde Osmanlı'nın ordusunun 3. Karargâhı olarak hizmet veriyordu. Rus orduları veyahut Bulgar çeteleri bu tarihe kadar herhangi bir savaşa girememişlerdi. Ocak 1881 senesinde yapılan nüfus sayımına göre Kuzeydoğu Bulgaristan'da Türkler üçte iki çoğunlukta idi. İlçelerde de yapılan nüfus

sayımı sonuçlarına göre büyüklüğüne Müslüman Türk nüfus Eskiçuma'da yüzde 82, Silistre'de yüzde 71,1, Şumnu'da yüzde 67,9 Razgrad'da yüzde 68,8, Pravadi'de yüzde 62,3, Rusçuk'ta yüzde 52,4, ve oranında çoğunluk arz ediyordu. (Şimşir, 2012).

1880 yılı tarihli "Müslümanların Askere Alınması" ve 1882 yılında yürürlüğe giren "Arazi Vergisi" kanunları, Türk nüfusun Türkiye'ye hicret etme sebepleri olarak görülebilir. Göç edecek muhacirlerin mal ve arazilerini satmak suretiyle Türkiye'ye para taşımaları bu kanun vasıtasıyla durdurulmuştur. (Çetin, 2008) Bununla beraber Haziran 1979-Eylül 1880 tarihlerinde Varna limanından 18033 Türk Anadolu'ya göç etmiştir. (Şimşir, 2012).

Fransa Edirne konsolosu Laffon'un 31 Ekim 1883 tarihli raporuna göre bu tarihten üç ay önce 200 bin muhacirin Edirne'den geçmişti ve bu rakam yaklaşık 50 bin muhacir aileye tekabül ediyordu. Sofya'da bulunan Fransız temsilcinin hazırladığı 3 Nisan 1884 tarihli raporunda ise Bulgaristan'dan 600 bin kadar Müslümanın Bulgaristan'dan göç etmesi sonucu Bulgaristan önemli bir işgücü kaybına uğramıştı (Şimşir, 2012).

Bulgaristan 'dan Türkiye'ye göç 1886- 1890 yılları arasında 74.753 Türk'ün Anadolu'ya hicret ettiği bilinmektedir. 1893-1902 dönemde ise Bulgar resmi istatistiklerine göre arasında Bulgaristan'dan Osmanlı topraklarına 70.603 muhacir gelmiştir. Balkanlarda Türklere yapılan uygulamalar savaş esnasında zulümlere dönüştü. (Şimşir, 2012).

Birinci Balkan Harbi Bulgar ordularının Çatalca'ya ilerlemesi sonucu Bulgaristan Türklerinin İstanbul'a kalabalık yığınlar halinde hicret etmesiyle sonuçlandı. İkinci Balkan Savaşı ise 10 Ağustos 1913'te Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan ile Bulgaristan arasında imzalanan Bükreş Antlaşması ile sonuçlandı. Osmanlı ile Bulgaristan arasındaki İstanbul muahedesi de 29 Eylül 1913'te İstanbul'da imzalandı. Buna göre, Edirne ile bu şehrin batı tarafı kısmı Osmanlı Devleti'nde kaldı. İki devlet arasında sınırı Meriç nehri belirledi. Müslüman çoğunluğun yaşadığı Meriç Nehri'nin batısı Batı Trakya Yunanistan'ın, Doğu Trakya ise Osmanlı Devleti'nin elindeydi (Hilmi, 1992).

1912-1922 yıllarında Osmanlı'nın savaşlar ile yıpratılması sonucu Osmanlı bakiyesini devre alan Türkiye gerek askeri gücünü yeniden kazanmak gerekse ekonomik kalkınma için gerek duyduğu işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla 18-40 yaş nüfusu artırmak için özel bir göç politikası izlemiştir. 1923-24 yıllarında gerçekleşen Türk- Yunan nüfus mübadelesinden sonra bu amaçları gerçekleştirmek için farklı stratejiler geliştirilmiştir. Bulgaristan ve Romanya ile Türkiye arasında imzalanan antlaşma ile bu göçleri teşvik etmek için göçmenlere vergi muafiyeti, askerlik muafiyeti gibi hususlarda ayrıcalıklar verilmiştir (Karpat, 2015).

Cumhuriyet döneminde de Bulgaristan'dan Türkiye'ye muhacir akını devam etmiştir. Fakat bu dönemde ilk kez göçmen işine yönelik bir anlaşma yapıldı. Bu konu ile ilgili olarak 18 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da "Türk- Bulgar İkamet Sözleşmesi" göç konusunu düzenledi. Bu sözleşmenin 2. maddesine göre *"Bulgaristan Türklerinin isteğe bağlı göçlerine engel olunmayacaktı. Buna göre Muhacirler hayvanlarını taşıyabilen mallarıyla yanlarında serbestçe getirebilecekti. Taşınmaz malları da isteğe bağlı olarak satabilme hürriyetine sahip olacaklardı. Ayrıca bu ticaretlerinden elde edecekleri parayı yurt dışına çıkarabileceklerdi."* Bu anlaşma üzerine cumhuriyet döneminde yapılan göçler daha bir düzenli oldu. Bu anlaşmanın ardından 1923 ile 1933 yılları arasında 101.507 kişi Bulgaristan'dan Türkiye'ye hicret etmiştir (Şimşir, 2012).

Bulgaristan nüfusu 1930 verilerine göre 5. 585.000'dir. Nüfusun yüzde 80'i köyde yaşamaktadır. Bu yıllarda nüfusun yüzde 80'i Bulgar, yüzde 11'i Türk'tür. 1930'lu yıllarda Bulgaristan'ın ekonomik durumu oldukça kötüydü. Çiftçi elindeki zahireyi satmaya çalışırken alıcı bulmakta zorlanmaktadır. Hükümet 1933 yılının Kasım ayından Mayıs 1934'e kadar 8 aylık bir süre boyunca maaş ödeyememiştir. Bulgar hükümeti, milletvekili ve personel giderlerinde de yüzde 50 azaltmak durumunda kalmıştır. Bulgar hükümeti ayrıca devlet memurlarının yüzde 50'sini işten çıkarmıştır (Özsarı, 2015).

Büyük Buhran'ın da o yıllarda dünya ekonomisini etkilediği düşünüldüğünde Bulgar halkının ne kadar zor durumda olduğu ve büyük bir

ümitsizlik içine girdiği daha iyi anlaşılır. Halkın büyük çoğunluğu ekonomiye çare bulunamayacağını düşünmekteydi. Bu vaziyet Bulgaristan'da komünist yönetime gidiş için zemin hazırlamıştır. Bu nedenle Bulgaristan'da yeni neslin sosyalizm akımına sıcak bakmasıyla ilerleyen yıllarda komünist yönetimin oluşmasını sağlayacaktır (Özsarı, 2015).

Siyasi durumun bu şekilde gelişmeye başlaması ülkedeki Türk azınlığı olumsuz etkilemiştir. 1933-1934 yıllarında Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa karşı yeni bir ve göç ettirme ve baskı stratejisi uygulanmaya başlanmıştır. Bulgar idareciler Türklüğe hakaret eden birtakım davranışlarda bulunmuşlardır. Türkler üzerinde dayak ve sebepsiz öldürme gibi uygulamalar Bulgaristan Türkünün 1933-1934 yılları arasında sık duyulan hadiseler olmuştur. 1934'te Bulgaristan'da gerçekleşen darbe sonrası kurulan darbe hükümetinin vilâyetlere göndermiş olduğu tamime göre Bulgar vatandaşların Türk malı ve Türk taşınmaz mülkü satın almaları yasaklanmıştır (Özsarı, 2015).

Tablo 1. Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1923-1939 Yılları Arası Göç Eden Muhacir Sayısı (Şimşir, 2012).

Yıllar	Bulgaristan Muhaciri
1923-1933	101.507
1934	8.682
1935	24.968
1936	11.730
1937	13.490
1938	20.542
1939	17.769
Toplam	198.688 kişi

1934-1939 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç devam etmiştir. Bu dönemde göç edenlerin sayısı 97.181 olmuştur.

1923- 1939 yılları arasında Türkiye'ye göç eden muhacir sayısı 198.688 kişi olmuştur. 1878 Osmanlı- Rus Harbi'nin ardından Romanya'ya bağlanan Tuna nehri güneyindeki Dobruca vilayetinden de bu dönemde Türkiye'ye muhacir gelmiştir. Romanya'dan 100.000 kadar muhacir Türkiye'ye gemi vasıtasıyla ulaşabilmiş ve Türkiye'nin tarım faaliyetlerinin ağırlıkta olduğu şehirlere iskân edilmeleri sağlanmıştır. Dobruca bölgesi ile Romanya'dan Türkiye'ye hicret edenlerin sayısı 64.570 olmuştur (Bozçalışkan & Avaner, 2021).

3. Bulgaristan Türklerine Yönelik Türkiye'nin Göç Yönetim Modeli

12 Ağustos 1950'de, Bulgaristan'da yaşayan çeyrek milyon Türk'ün tamamının üç ay içinde ülkeyi terk edip Türkiye'ye girmesini öngören bir Bulgar kararnamesi ile kitlesel göç aniden hızlandı. Böylece erkekler, kadınlar ve çocuklar, atalarının yüzyıllardır işgal ettiği evlerden sökülüp, çiftliklerini ve mallarını terk ederek, çoğunun daha önce hiç görmediği yeni bir ülkeye göç etmeye zorlandılar (Kostanick, 1955).

Başlangıçta Bulgar yetkililer, ateist eğitim ve İslam karşıtı propagandanın birlikte, hiçbir zorlamaya gerek kalmadan Müslümanlar arasındaki İslam'ın etkisini zayıflatmak için yeterli olacağını düşünüyorlardı. Sonunda İslami dünya görüşünün yerini bilimsel-ateist bir dünya görüşü alacaktı. Bu senaryoya göre, Müslüman nüfus içinde genç aydınların sayısı arttıkça, büyüklerinin batıl ideolojisinin yerine Komünist Partinin bilimsel Marksist-Leninist ideolojisinin getirilmesinde tarihi rollerini oynayacaklardı (Eminov, 1997).

Bulgaristan'daki 250 bin Türk'ün Türkiye gönderilmesi için Bulgaristan'ın Türk hükümetine verdiği nota 14 Ağustos 1950 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na ulaşmıştır.¹ Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Köprülü iki gün sonra Bulgaristan ile görüşüleceğini beyan etmiştir. Müzakereler devam ederken Türklerin Türkiye'ye yerleştirilmesi için hazırlıklar

¹ Milliyet gazetesi ,15 Ağustos 1950.

yapılacağını bildirmiştir.² Türk Hükümeti'nin Bulgar notasına verdiği cevapta ise bu meselenin dostane şekilde çözülmesi aksi takdirde milletlerarası kuruluşlara müracaat edileceği bildirilmiştir.³

Türk-Bulgar sınırının 6 Kasım 1950 tarihinde kapanana dek Bulgaristan'dan Türkiye'ye serbest göçmen vizesi ile 30.778 muhacir giriş yapmıştır. 2 Aralık 1950'de Türkiye, Bulgaristan'ın aşağıdaki şartlarla birlikte kabul ettiği bir anlaşmanın ardından sınırı yeniden açtı:

“(a) Türkiye'ye göç etmek için vize başvurusu yapanlar, Türk vizeleri verilmeden önce evlerini ve mülklerini satmaya başlamışlardı. Bulgar Hükümeti bu yüzden Türk vizesi alma şartıyla Bulgaristan'dan çıkış vizesi verecekti.

(b) Türk vizesi olmayan kişilerin sınırdan geçmemesi hususunda Bulgar sınır makamlarına talimat verildi.

(c) Türkiye'ye gidecek iyi niyetli muhacirlerin arasına karışmasını isteyen bazı kişiler Bulgar sınır görevlilerine itiraz etmeden Bulgar tarafına iade edilecekti. Son hüküm Türklerin arasına karışmış olabilecek komünist ajan olduğundan şüphelenilen kişilerin yurt dışına çıkışını engellemeyi amaçlıyordu.” (Kostanick, 1955).

Sınırın 3 Aralık 1950'de tekrar açılmış ve 31 Aralık 1950 tarihine dek toplam 21.143 göçmen gelmiştir. 1950 yılı boyunca Bulgaristan'dan Türkiye'ye 51.951 muhacir hicret etmiştir.

Türkiye Bulgaristan muhaciri Türkler için Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği kurmuştur. 1951 yılında Bulgaristan gelen muhacirlerin Türkiye'ye muhaceretinde karşılama vazifesini görmek gayesiyle Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın riyasetinde ve Türk Kızılay'ının salâhiyetinde yılında kurulmuştur. Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği adı altında kurulan birlik. Para toplama yetkisiyle birlikte giyecek, iâşe, sağlık malzemeleri alanında yapılmıştır.

7 Ocak 1951 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar Edirne'ye giderek göçmenleri bizzat ziyaret etmiş ve “Bütün göçmenlerin ana yurda kabul

2 Milliyet gazetesi, 17 Ağustos 1950

3 Milliyet gazetesi, 31 Ağustos 1950

edileceği” müjdesini vermiştir. Cumhurbaşkanı'nın sözleri göçmenler üzerinde büyük sevinç uyandırmıştır.⁴

9 Şubat 1951 tarihli Milliyet Gazetesinde Başbakan Adnan Menderes, İzmir'de Göçmenlerin iskânı için ayrılan 30 milyon lira yetmezse bir 30 milyon lira daha verileceğini beyan etmiştir. Aynı sayıda Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın eşi Reşide Bayar da bütün Türk kadınlarını millî bir vazife olan göçmenlere yardıma radyo vasıtasıyla davet etmiştir.⁵

Kızılay Arşiv belgesinde Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği şu şekilde anlatılmaktadır:

“Göçmen davası büyük bir milli dava halindedir. Birliğimiz de bu davada vazife almış bulunmaktadır. Ancak bu vazifenin hudutlarını ve ölçüsünü daha bidayette çizmek ve iyi bir şekilde başarabileceğimiz işlerden ve miktarlardan başkasını ve fazlasını yapabileceğimiz iddiasında bulunmamız lâzımdır. Böyle esaslı ve dikkatli bir vazife taksimine ihtiyaç gösteren bir mevzuda bu bilhassa mühimdir. Başaramayacağımız vazifeler yüklenmek işlerin dağılmasına ve görülmesinin sebep olacağı için çok mahzurludur. Malî mevzular üzerindeki fikirlerinizi ifade etmeden önce işin umumî heyetine dokunmakta fayda gördük! Yaklaşık muhacir sayısının 250 bini bulacağı söylenen ırkdaş ve dindaşlarımızın ve gayri müsait şartlar altında memleketimize gelmesi birçok meselelerin halline bağlıdır.

- *Bu sual ilk istirahatlerinin temini.*
- *Tertip olunacakları bölgelere şevki,*
- *Orada barındırılmaları ve iaşeleri,*

Nihayet müstahsil(üreten) bir unsur haline getirilmeleri ayrı ayrı birer meseledir. Bu müddet zarfında sağlık durumları ile alakalanmak da ayrı bir mevzudur.

- İşin bir idari bir de malî cephesi vardır.

İdarî cephe bütün yukarıdaki safhaları ihtiva eder (içinde bulundurmaktır). Malî cephe de bu hizmetlerin karşılığını bulmak demektir. Her şeyden evvel

4 Milliyet gazetesi, 7 Ocak 1951

5 Milliyet gazetesi, 3 Şubat 1951

kaydedilmelidir ki bilhassa idarî safhanın halli bir ihtisas mevzuudur. Asırlardan bari yurdumuzu göçmen gelmiştir. Nihayet büyük bir mübadele yapmışızdır. Fakat bunları muvaffakiyetle başardığımız iddia edilemez.

Onun için son defa büyük muhaceret (göç) davaları ile karşılaşan ve bunları en güç şartlar altında muvaffakiyetle yürüten Almanya'dan ve İsrail'den mütehasıs getirmek ilk akla gelen tedbirdir.

Gelecek mütehasısların çabuk bir matineye vasıl olabilmelerini temin etmek için iskan bölgelerini yerinde görmeleri; tetkik etmek ve ecnebi (yabancı) mütehasıslara lüzumlu olacak malûmatı(bilgi) hazırlamış olmak bu işten anlayan muhtelif (çeşitli) teknik elemanlardan mürekekeb (terkib edilmiş) ekiplerin iskân bölgesi ölerék düşünölen yerlere süratle gönderilmeleri ve bu mahallelerde hakiki durumu tespit etmeleri zarurîdir. Yani yalnız veliler tarafından verilecek malûmat(bilgi) ile iktifa edilmemelidir.

-Göçmenlerin İskân bölgelerini tayin etmek çok mühimdir. Gerek iklim gerek ziraî kabiliyet itibarı ile bunları terk ettikleri yerlere uygun şartlı yerlere iskân etmek lâzımdır. Bu suretle hem sıhhatleri korunur hem de istihsal hayatına çabuk atılmaları temin edilmiş olur.

Göçmenlerin daha evvel iskân edilmiş akrabalarının buldukları muhalleri tercih hususunda rey ve muvafakatlerini almak da faydalıdır.

-Huduttan iskân bölgesine kadar barındırılmaları, iaşeleri ve şevklerinin devletçe temini tabiidir. Tertip edildikleri bölgelerde de altı ay devletçe iaşe edilmelerine zaruret vardır. Bu müddetin bölgesine, çalışma ve istihsal mevsimine göre kat'i olarak tespiti icap eder. Fazla tutulması gelen göçmenleri atalete sevk eder. Az tutulması fayda vermez, fakat her halde göçmen muayyen (belirli) bir müddet sonra artık devletin kendisine bakamayacağını bilmeli ve ona göre işini tutmalıdır.

-Mahallerindeki iaşe yardımında aynî yardımdan ziyade para yardımı tercih edilmelidir. Tertip olunacakları mahallere kadar sevklerinden evvel misafirhanelerde toplu bir halde buldukları için Kızılay aş ocakları tarafından iaşe olunabilirler fakat iskân olunacakları mahallerde yardım para ile olmalıdır.

Muhacirlerin müstahsil (hâsil eden) haline gelebilmeleri için yerleşip çalışabilecekleri mahfilleri bidayeten (ilk olarak) kabaca olsun tayin etmeli ve sevkler ona göre ayarlanmalıdır. İşin mali cephesi için Kızılay Arşiv Belgesi'ne göre hazırlanan rapor şöyledir:

150.000 nüfus ortalama 50 bin aile, demektir. Bunların hudutlarımızdan iskân bölgelerine kadar gönderilmeleri, bu aradaki ihtiyaçlarının karşılanması, küçük bir mesken temini, istihsal vasıtaları verilmesi, nihayet işe yardımları her aile için beş bin liradan yani nüfus başına bin liradan aza mal olmaz. Şu hâlde asgari 250 milyon lira lazımdır.

1951 yılı mart ayına kadar yaklaşık 50 bin göçmen kabul edeceği söylenmektedir. O halde 1951 yılında 50 milyon liranın bu işe tahsisi icap edecektir.

Bu paranın menabili olarak akla gelen ihtimaller şunlardır:

Devlet bütçesi, iskân bölgelerindeki mahallî idareler yardımları, Bir dâhilî istikraz (borçlanma), milletin teberruu, milletlerarası yardım teşkilatından faydalanma.

Devlet bütçesi hacmi 50 milyona yükselen ve müteakip devrelerde de "50 milyona varması icap eden bir masrafı kolaylıkla karşılamaya müsait değildir. Mahallî idare bütçeleri de aynı durumdadır. Bunlara da ilk iskân sırasında birkaç günlük yardım için dahi zor güvenilebilir.

Bir dâhilî istikraz(borçlanma), ile göçmen masraflarının karşılanması müşküldür. Esasen bu yıl bütçe için bir dâhilî istikraz derpiş edilmiş bulunmaktadır.

Milletin teberruu (bağış) ihmal edilmeyecek bir kaynaktır. Bu nesil Balkan Harbinden beri göçmen davasına elinden gelen yardımı yapmıştır. Ancak teberru güvenilir ve devamlı bir kaynak değildir. Kaldı ki böyle millî bir davada herkesi varlığı ve geliri ile mütenasip (uygun) bir fedakârlığa sevk etmek teberru (bağış) yolu ile mümkün olamaz. Her zaman olduğu gibi bir kaç mahdut (sınırlı) ve belli şahıslarla firmaların ve bankaların yardımlarına inhisar eder (mahsustur). Teberrular (bağış) ancak Kızılay'ın yapabileceği ilk yardımına karşılığını verebilir, İskân ve istihsal davasını karşılamaz. Haricî yardım ihmal edilmeden tevessül edilecek (sebept tutmak) bir mevzudur.

Milletlerarası sahada gerek bu göçmen işinde demir perde arkasından maruz kaldığımız tazyik, gerek dünyayı alâkadar eden meselelerde göze aldığımız fedakârlıklar itibariyle kazandığımız sempatilerden istifade edilmeye çalışılması lazımdır.

Bulgaristan'dan memleketimize sürülen ırkdaşlarımızın memleketimize göç etmesi normal zamanlarda normal şartlar altında vuku bulan bir göç manzarası arz etmemekte daha ziyade demir perde arkası memleketlerinin garp dünyasına karşı bir zamandır devam ettirdikleri soğuk harbin sıcak harbe doğru istihale ettiğini(dönüştüğünü) gösteren yeni bir adım teşkil etmektedir. Garp (batı) dünyası ile birlikte hareket eden memleketimiz sırf demir perde ile hududu olan bir memleket olduğu için ilk olarak memleket içinde güçlük oluşturacak fiilî bir muameleye maruz kalmaktadır.

Dışişleri Bakanlığımızın muhtelif memleketler nezdinde ve beynelmilel(uluslararası) teşekküller nezdinde yapacağı teşebbüslerde mühim yardımların sağlanmasına mesnet (dayanak) teşkil edebilecek olan bu esasları da nazara aldığı şüphesizdir.

Göçmen mevzuununun malî cephesini karşılamak üzere düşündüğümüz tedbirleri iki kısımda tasnif ederek aşağıda sıralıyoruz. Bu muazzam davanın ancak yeni vergiler ihdası (ortaya koymak) sureti ile karşılanabileceğini düşündüğümüz için kanunla temin edilecek mükellefiyetler üzerinde ehemmiyetle (önemle) durduk, İkinci Dünya Harbi sırasında asker ailelerine yardım maksadı ile muhtelif vergilere yapılan zamları bu hususta misal olarak hatırlayabiliriz.

Hükümet bu büyük davayı hal edebilmek için munzam bir mükellefiyet yoluna gitmelidir. Çünkü bütçede bu mevzu için tahsisat ayırmaya imkân olunmadığını sanıyoruz. İkinci sebep daha mühimdir. Dış memleketlerden yardım İstenirken böyle bir mükellefiyetin ihdas edilmiş olması ayrıca bir mesnet olarak ifade edilebilir.

Kızılay tarafından muhacirlere yardım için Hükümete yapacağımız teklif şudur:

a) Gelir vergisi (ücretliler hariç), bina vergisi, arazi vergisi gibi vergilere muayyen bir nispette zam yapmak. Göçmenler için yapılacak (Kızılay», birliğimize ve Çocuk esirgeme Kurumu'na) teberruların gelir vergisinde masraflar meyanında kabul edilmesi.

b) Bunun dışında istihlâk ve nakliye vergilerinde bir zam düşünülebilir. Hangi istihlâk maddelerine bunun teşmil edileceğini telkin etmek istemiyoruz.

c) Sırf pul meraklılarına satılmak üzere koleksiyon için muhacir serisi pul çıkarılması.

4) Hususî otomobillere ayda 5 lira kadar bir plâka zammı»

«Bu menabiin birliğe intikal ettirilmesi muvafık görülmezse Hükümetçe nazara alınması.

Bu iki kısımda- tespit edilen mükellefiyetlerin iki yıl süresi olacağını sarıh olarak kanun metinlerinde yer alması.

Bu mülâhazalardan sonra Birliğimizin yapabileceği İşleri hülâsa edelim:

1- Nakdî ve aynî yardım toplamak ve bunları göçmenlerin ihtiyaçlarına tahsis ve serf edilmek üzere Kızılay'a veya hükümetin göstereceği diğer bir teşekkül veya idareye tevdi etmek»

(Birliğimizin yardım toplama şekil ve tertipler İdare Heyetince münakaşa ve tespit edilmelidir»)

2- Göçmenler için yapılacak masrafları karşılamak için Hükümetçe doğrudan doğruya bütçeye veya Birliğimize gelir Bağlamak maksadı ile alınabilecek kanunî tedbirler hakkında düşüncelerimizi hükümete arz etmek.

(Komisyonumuzca ileri sürülen mülâhazeler ve idare Heyetindeki diğer arkadaşların bu husustaki mülâhazaları münakaşa edilerek netice idare Heyeti kararına bağlanmalıdır.)

3- Göçmenlerin yerleştirilmesine müteallik düşüncelerimiz

Ayrıca yabancı Kızılhaç ve Kızılay derneklerinin göçmen davası etrafındaki yardım teklifleri ve bu memleketlerden sağlanacak diğer yardımlar üzerinde görüşülmüştür. Toplantıda Dirliğin kurucu azalarından Osmanlı Bankası Müdürü O. Garelli de hazır bulunmuş yabancı memleketlerde göçmen develi için yapılacak teşebbüsler hakkında kıymetli fikirler vermiştir.

Göçmen kardeşlerimizin yurdumuzda karşılanmasına ve yerleştirilmesine en faydalı ve tesirli şekilde yardım edilmesi imkânları üzerinde görüşüldü.”⁶

Tefenni Belediye’sine Kızılay tarafından yazılan yazıda bu belediyeye gelen göçmen sayısı aşağıdaki gibidir:

“Bulgaristan gelen ve ilçemize tahsis edilen 900 Göçmenden 700 kişisi gelmiştir. Irktaşlarımız tefennililerin bağına basılmış her türlü iskân ve iaşeleri temin edilmiştir. Belediye hamda Göçmenlerin barınma yeri olarak bırakılmıştır. Sayın kaymakamımız Kemal Birol ırktaşlarımızın istirahatlarının temini için gece yıkusunu da terk etmiştir. Fırınlar gece sabahlara kadar açıktır. Göçmenlerimizin ilk kafesi 500’e geçen Tefenni’li çoluk çocuk kız ve erkek vatandaşın Bavul, zurna çeşitli Türkü ile karşılanışları Orta okul Müdürü Midhat Erdem’in önemli nutuklarıyla göçmenlerimiz istirahat yerlerine götürülmüşlerdir.

Göçmenlerimizin iaşe ve sair zaruri giderleri için yine sayın kaymakamımız Kemal Birol’un başkanlığı altında kurulan komite hayır sever Tefenni’lerin yardımlarına mazhar olmuş 5000 üç bin liraya geçmiş nakit yeterinden çok fazla yiyecek malzemesi, miktarı kâfi giyim eşyası bağışlarda bulunulmuştur.

Göçmenlerimiz yerleşecekleri köylere kadar nakil vasıtaları da komite tarafından temin edilmekte göçmenlerimize hayır sever Türk köylüsü bağrılarına basmaktadırlar.”

1951 yılının ilk aylarında gelen göçmenlerin sayısı anlaşma esası dahilinde kalmış, günde 700-800 civarında olmuştur. Hasat mevsimi yaklaşıncaya bu miktar gittikçe düşmüştür. Öyle ki bütün Eylül ayı içinde gelen göçmenlerin miktarı 3 bini aşmamıştır (Çolak, 2013).

6 Kızılay Arşivi 3550-003

Muhacirlere verilen muhacir kâğıdı geçici nüfus cüzdanı yerine geçmiştir. Daha sonra Bakanlar Kurulu kararıyla muhacirlere Türk vatandaşlığı verilmiş ve daha önce muhacir kâğıdı alınarak yerine asıl nüfus cüzdanı verilmiştir (Değerli & Karakuzu, 2016).

8 Kasım 1951'de Türkler sınırlarını daha fazla kapattığında Göçün ardından 140.000'e yakın muhacir Türkiye'ye girmiş ve oraya yerleştirilmek üzere sevk edilmiştir. Geride kalanlar, Bulgaristan ve Türkiye kendileriyle ilgili bir anlaşmaya varıncaya kadar Bulgaristan'da kalmaya zorlanmışlardır (Kostanick, 1955).

4. Bulgaristan Türklerinin İskânı ve Kızılay'ın Göçmen Evleri Yardımları

Bulgaristan Türklerinin büyük çoğunluğu daha önce Bulgaristan'da tarım ile meşgul olduğundan dolayı Türkiye'ye göç ettikten sonra devlet tarafından tarım faaliyeti yapabilecekleri şehirlere iskân edilmiştir. Bursa, Balıkesir, Edirne, Tekirdağ, İzmir Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türklerin başlıca iskân edildikleri vilayetler olmuştur. Ayrıca göçmenlerin iskânı için tarım bölgelerinde Kızılay vasıtasıyla küçük göçmen evleri inşaatları başlatılarak uygulama Muğla'yı da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

“Başbakanlık Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü nam ve hesabına Bulgaristan Göçmenleri'ne yaptırılacak evlerin inşaat giderlerine harcanmak üzere Ziraat Bankası aracılığıyla Kızılay Muğla Şubenize 150.000 lira gönderilmiştir. Bu paranın bankada hususi bir hesapta bulundurulmasını ve derneğimize ait paralarla göçmenlere yardım için sair maksatlarla şubenize gönderilmiş veya gönderilecek olan başka ödeneklerle karıştırılmamasını rica ederiz.”

Göçmen evleri inşaatına harcanacak olan bu paranın kullanılma usulü aşağıda izah olunmuştur:

- 1- *Hükümetçe göçmenlere ev yaptırılması uygun görülen her il merkezinde Vali'nin veya yetkilendireceği zatın İlçelerde Kaymakam'ın Başkanlığı altında Toprak ve İskan Müdür veya memuru veya bu işle görevlendirilmiş Teşkilat Müdür veya memuru ile Vali ve Kaymakamlarca seçilecek diğer bir Müdür veya memurdan teşkil olunacak üç kişilik özel bir komisyonun Valilik veya Kaymakamlıkça tasdik edilmiş kararına istinaden tanzim edilecek makbuz mukabilinde kararda isimleri belirtilecek istihkak sahiplerine bu paradan şubelerimizce tediye edilmesini Başbakanlıkça uygun görülmüştür.*
- 2- *İlinizde Vali'nin veya yetkilendireceği zatın Başkanlığı altında kurulacak özel Komisyonun ayrıca Valilikçe tasdik edilmiş kararı Şubenize gelince kararda zikredilen miktarın istihkak sahibine makbuz mukabilinde tediye edilmesini rica ederiz.*
- 3- *Sadece göçmen evleri inşaatında sarf olunacak paraya ait istihkak sahiplerinin tayini ve kendilerine ödenecek miktar Komisyon tarafından tespit olunacak, Şubeniz ancak kararlara göre para tediye edecektir.*
- 4- *Komisyon kararları şubenize iki nüsha olarak verilecektir. Şubenizce tanzim edilecek makbuzlar da iki nüsha olacak ve bunların yani kararların ve makbuzların birinci nüshalarını her ayın on beşinde ve sonunda Genel Merkezimize bir icmal bordrosuna rapten göndermenizi dileriz. İkinci nüsha kararlarla makbuzlar Şubenizde saklanacaktır.*
- 5- *İstihkak sahipleri göçmen olursa kendilerine imza ettirilecek makbuzlara pul yapıştırılmayacaktır. Göçmen olmadıkları takdirde makbuzların yalnız birinci nüshasına on kuruşluk pul yapıştırılacaktır*
- 6- *Şubenizce tanzim olunacak makbuzlara Komisyon kararlarının tarih ve numaralarının kaydolunmasını da dileriz.*
- 7- *Para almak için müracaat edecek istihkaka sahiplerinin hüviyet (Göçmen olanlarının göçmen vesikaları da görülerek) tespit edilip kararda ismi kayıtlı kimse olduğunu kanaat getirildikten sonra tediye (ödeme) yapılmasını tavsiye ederiz.⁸*

8 Kızılây Arşivi: 3456-171

12 Şubat 1951 tarihinde Batı Trakya Türklerinin okulu olan Gümülci-
ne Gymnasi 'de okuyan Türk öğrencilerden Oktay Engin'in mektubunda
Kızılay'ın faaliyetleri şu şekilde takdir edilmektedir:

*“Bulgaristan'dan tehcir edilen millettaşlarımıza karşı bütün Türkiye'de
gösterilen çok yakın alâka ve yardımlar, bütün medeni alemde hayret ve tak-
dirler uyandırdığı gibi, biz Batı Trakyalı millettaşlarımızı da pek mümkün
etmektedir. Türk milleti bununla kendisine has olan asâlet ve civanmertliğini,
bütün insanlığa bir kere daha gösterdiği gibi gerek Türkiye hudutları dahilinde
gerekse hâriçteki Türklerin tek bir vücut teşkil ettiğini de ispat etmektedir.*

*Bir Türk genel olarak, Batı Trakya Türklerinin Türkiye'deki bütün mil-
lettaşlarının sonsuz takdir ve teşekkürlerinin vasıtasıyla iblağını saygılarımla
rica ederim.”*

20 Aralık 1951 tarihli Kızılay arşiv belgesine göre Kızılay Kayseri şub-
besinden göçmenlere yardım amacıyla bir tutanak dikkat çekmektedir:
“Sümerbank Bez Fabrikası Bulgaristan'dan yurdumuza gelmekte olan
göçmenlere yardım olarak Sümerbank Bez Fabrikası'nın aynen göndermiş
olduğu yukarıda faturasının tarih ve numaraları ile gösterilen kaput bezi,
dirl: kazalina, haki, diyagona, siyah diyagonların mecmuu (toplam) (1319)
kilo olup ve bedelinin de (4042) kuruş kiloluk parça eşyayı Kayseri Kızılay
Derneği şubesi memuru Necmeddin Taceddin oğlundan aşağıda hazır bu-
lunan heyetimiz tarafından göçmen ve göçmen mutemetlerine (güvenilen
kimse) verilmek üzere teslim alınmıştır”.¹⁰

15 Ekim 1951 tarihli Kızılay arşiv belgesine göre Kızılay Derneği Baş-
kanlığı'ndan göçmen evleri inşaatı için 38.000 lira Ziraat Bankası aracılığı
ile Muğla Valiliği'ne gönderilmiştir.¹¹

Kızılay Arşivleri'nde bulunan 25 Aralık 1951 tarihli arşiv belgesine
göre Devlet Orman İşletmelerinden göçmen evleri inşaatı için kereste sa-
tın alınmıştır:

9 Kızılay Arşivi: 3551

10 Kızılay Arşivi: 3456-115.17

11 Kızılay Arşivi: 3456-173

Göçmen evleri inşaatı masraf evrakının ne şekilde tanzim olunarak Umumi merkezimize gönderileceğine dair olan ve Kızılay şubelerine tamim edilen 25 Aralık 1951 tarihli arşiv belgesine göre bu inşaatlar için Devlet Orman İşletmeleri'nden alınan kerestelerin tutarı 67.956,46 lira olmuştur.

Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü tamimleri, mahallinde yapılacak her sarfiyata ait senedin bir silsile takip eden komisyon kararlarına bağlanmasına âmir bulunmaktadır. Evrak arasında her ne kadar bazı kararlar mevcut ise de bu vesikalar, yaptırılmakta olan göçmen evleri inşaatı için umumi olarak alınacak ve yaptırılacak işlere taalluk etmektedir (alâkalı olmaktadır).

Yine evrak arasında, Kızılay' a gelir elde etme amacıyla göçmen evleri inşaatından artan kerestelerin satışı yapıldığı anlaşılmaktadır Toprak ve İskân İşleri Umum (Genel) Müdürlüğünün tamimleri ile temin olunan her türlü gelirini avanstan tefriki ile bekletilmeden Kızılay Umumi (Genel) Merkezine gönderilerek bilgi verilmesinin ehemmiyet arz ettiği arşiv belgesinden anlaşılmaktadır.¹²

Tekirdağ' ı Köse İlyas Köyü Muhtarı Ali Osman Özgül'ün Ankara Radyosu'na yapılan yardımları kamuoyuna bilgilendirme ve örnek olması bakımından yazmış olduğu yazı ilgili Kızılay arşiv belgesinde şu şekildedir:¹³

“Bulgaristan'dan tehcir edilen ırkdaşlarımızdan iskân edilmek üzere muvakkaten köyümüze yerleştirilen 4 hane Bulgaristan göçmenine yapılan yiyecek ve yakacak yardımlarından başka – bir yardım olmak üzere kurulumuzun teşebbüsü ve hayırsever köylümüzün imece suretiyle yaptığı yardımlar neticesinde (200) dekar ay çiçeği ekilmiştir. Yapılan bu yardımın radyonuzda ilânına müsaade buyurulmasını saygılarımızla arz ederiz.

30 Aralık 1952 tarihli Kızılay arşiv belgesine göre Muğla Valiliği'nden şu taleplerde bulunulmuştur: *“Göçmen evleri inşaatı için başka bilgiler de verilmektedir. İnşaat işlerinde çalıştırılan usta, amele, şoför, sürveyan, ambar memuru ve diğer müstahdemin almış olduğu ücretlerden bahsedilmiştir.*

12 Kızılay Arşivi: 3456-182

13 Kızılay Arşivi: 3551- 0030

*Bu kimselere verilen ücretlerin gelir vergisinden muafiyeti için Muğla Valiliği'ne müracaat edilmiştir.*¹⁴

*“Milas kaymakamının Sadık Gürel'in Kızılay Genel Merkez Başkanlığı'na yazmış olduğu resmi yazıya göre Milas'ta yapılan 89 göçmen evine sarf edilmek üzere 68.000 lira 486 kişiye göçmen evi inşaatı için tevzi edilmiştir.”*¹⁵

*Fethiye Göçmen evleri inşaat komisyonunun almış olduğu karara göre iskân edildikleri köylere gönderilen göçmenlerin nakil masraflarına sarf edilmek üzere halen Kızılay Şubesinde mevcut para bulunmadığından istihkak sahiplerinin (hak edilen) alacaklarını geciktirmemek için bilahare aynen iade edilmek şartıyla İnşaat Komisyonu emrindeki paradan Kızılay Muhasibi Nuri Arduç'a 500 lira ödünç para verilmiştir.*¹⁶

5. Kızılay Göçmen Aşevleri ve Hastaneleri

Kızılay İstanbul Müdürlüğü'ne Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi tarafından 12 Eylül 1956'da yazıya göre yeni gelecek göçmenlerin sayısı 400.000 olabileceği tahmini ilgili Kızılay arşiv belgesinden anlaşılmaktadır:

“Bulgaristan'dan gelmesi muhtemel bulunan ırkdaşlarımızın barındırılması ve yerleştirilmesi bir program ve plana bağlamak üzere, cemiyetimiz mümessillerinin (temsilcilerinin) iştirakiyle kurulan vekaletler (bakanlıklar) arası komisyonun çalışmaları neticesinde hazırlanan ve bir sureti Umumi Merkezimize tevdi edilen (emanet vermek) rapora nazaran, hükümetimizle Bulgar Hükümeti arasında anlaşmaya varıldığı takdirde, önümüzdeki ilkbaharda günde 500-1000 göçmen gelecektir.

Bu suretle gelmesi melhuz ırkdaşlarımızın sayısı takriben 400.000 olarak tahmin edilmektedir. Bulgarların bunlardan büyük bir kısmının önümüzdeki sonbahar ve kış aylarında hudutlarımıza yığılması da imkân dahilinde bulunduğu göz önünde tutulacaktır.

14 Kızılay Arşivi: 3456-174

15 Kızılay Arşivi: 3455-182.1

16 Kızılay Arşivi: 3455-181.1

Göçmenlerin Edirne’de karşılanması, kısmen orada, kısmen İstanbul ve Tekirdağ misafirhanelerinde 3-5 gün barındırılması bilâhare memlekete içindeki başka misafirhanelere nakilleri muvafık görülmekte ve şimdiden Edirne, İstanbul, Tekirdağ misafirhane ve Aşevlerinin son defa Çorlu’da açılan Kızılay Hastanesi’nin faaliyete hazır hale getirilmesi icâb etmektedir.

Bahsi geçen misafirhane ve Aşevlerinin gözden geçirilerek, Toprak ve İskân Umum (Genel) Müdürlüğü hesabına eksiklerin ikmali ve faaliyete hazır bir duruma getirilmeleri için nelere ihtiyaç bulunduğu ve alınması gereken tedbirlerin tespit edilerek Umumi (Genel) Merkezimize bildirilmesini rica ederiz.”

Kızılay Umum (Genel) Müdürlüğü’nden Muhterem Riyasete yazılan bir başka belgede ise ülkemize gelecek muhacirler için Edirne Göçmen Hastanesi hazır bulundurulacaktır:

“Bulgaristan’dan gelmesi muhtemel ırkdaşlarımızın barındırılması ve yerleştirilmesini bir program ve plâna bağlamak üzere Cemiyetimiz mümessillerinin iştirâkiyle kurulan Vekâletlerarası Komisyonun çalışmaları neticesinde hazırlanan rapor ile toplantılarına iştirâk eden mümessillerimizin raporları leffen (beraber) takdim kılınmıştır.

Bu mevzuda Cemiyetimize terettüb edecek (sıralanacak) hizmetler meydanında muhtelif yerlerdeki göçmen misafirhanelerinde göçmenlerin İskân Umum Müdürlüğü hesabına işesi ve Edirne Göçmen Hastanesinin icâbında faaliyete geçirilmesi için şimdiden hazırlıklı bulunmak icâb etmektedir.”

“Göçmen ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği üniversitede okuyan göçmen talebelerin imtihan harçlarını bir defaya mahsus olmak üzere geçen sene yardım olarak ödemişti. Cemiyetimiz İse, bu işin yalnız veznedarlığını deruh-te etmiştir. Birlik elindeki bütün paraları münhasıran (sadece) toplu iskân sahalarında göçmenlere ev yaptırılması mevzuuna tahsis etmiş bulunduğundan, bu yardımı tekrarlayamayacaktır. Çok ulvî bir maksada matuf olmakla (meyletmiş) beraber, faaliyet sahamız dışında kalan talebe okutulması mevzuunda Cemiyet haizce (yer tutan) yardıma imkân görülemediğini arz ederiz.”

Bu arşiv belgelerinin yanı sıra Karagümrük aş ocağının da gelen muhacirler için hizmet verdiği makalenin sonuna eklenen arşiv fotoğrafından anlaşılmaktadır.

Sonuç

Evlâd-ı Fatihan olarak bilinen ve Osmanlı'nın kuruluş devirlerinde I. Murad Hüdavendigâr ile Yıldırım Beyazıt dönemlerinde fetih edilen Balkan diyarları, 500 yılı aşkın bir süre Osmanlı hakimiyetinde Türk, Rum, Bulgar, Arnavut gibi çeşitli milletler barış içinde çok kültürlü olarak yaşamıştır. Hristiyan ve Müslümanlar bu dönemde ibadetlerini huzur içinde gerçekleştirmiştir. Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878) ile beraber Anadolu'ya ilk zorunlu göçün başladığı döneme kadar Osmanlı hakimiyeti ve İslami medreseler bölgede faaliyete devam etmiştir. Türk nüfusu ağırlıklı olarak köylerde tarım ile uğraşmıştır. Birçok caminin bulunduğu Balkan Coğrafyası'nda Türkler kendi dini yaşayışını ve kültürlerini huzur içinde yaşamışlardır.

Bu dönemde tohumları atılan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Cumhuriyet ile beraber Kızılay ismini almış 1950-51 yıllarında kültürel baskı ve soyadı değişikliği zorunluluğu ve Türk okullarının kapatılması nedeniyle Türkiye'ye zorunlu göç etmek zorunda kalan Bulgaristan Muhacirleri için TBMM Başkanı Refik Koraltan başkanlığında bir göç yönetim modeli oluşmuştur. Bulgaristan'dan gelen Türkler için Kızılay aracılığıyla yapılan yardımlar Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes ile göçmenler bizzat ziyaret edilerek organize edilmiştir. Türkiye Bulgaristan'dan hicret eden Türkler için 1951 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından Türk Kızılay'ına bağlı olarak Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği'ni kurmuştur. Birlik, Bulgaristan Türk göçü nedeniyle Türkiye'ye gelen muhacirlere yardım toplamaya yetkili kılınmıştır. Yardımların ekseriyeti Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği merkezinde toplanarak Kızılay vasıtasıyla iâşe, libas ve sıhî malzemeler suretiyle icra edilmiştir. Kızılay'ın göçmenleri karşılama ve Edirne, İstanbul ve Tekirdağ misafirhanelerinde barındırma, aşocağı kurma, Edirne ve Çorlu'da göçmen hastaneleri hazır-

lama gibi vazifeleri Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği ile koordineli bir şekilde yürütölmüştür. Göçmenlerin sağlık ve barınma meselesi ilk etapta öncelikli olarak ele alındıktan sonra Göçmenlerin iskânı için Başbakanlık Toprak İskân Müdürlüğü Tekirdağ, Bursa, Balıkesir, Muğla gibi göçmenlerin tarım bölgelerindeki köylere iskânını sağlamıştır. Kızılay aracılığıyla toplanan yardımlar ile bu vilayetlerde göçmen evleri inşaatı başlatılmıştır. 1-2 yılda inşa edilen göçmen evleri göçmenlerin müstahsil olmaları ve tarımsal alanda istihdam edilmeleri için oldukça başarılı olmuştur.

Kaynakça

Adigüzel, Y. (2019). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Alpar, G. (2022). *Stratejik Öngörü ve Uyanma Zamanı*, Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayını, Ankara: Karınca Ajans Yayınları.

Betts, A. (2017). *Zorunlu Göç ve Küresel Politika*. Ankara: Hece Yayınları.

Bozçalışkan, A., & Avaner, T. (2021). Göç Yönetimine Dair Bir Kesit: Dobruca'dan Türkiye'ye Göçler. *Belgi Dergisi*, s. 283-396.

Castles, S. (2003). The International Politics of Forced Migration. *Development*, s. 11-20.

Çetin, T. (2008). Bulgaristan'daki Soydaşlarımızın Türkiye'ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, 1, 55-75.

Çolak, F. (2013). Bulgaristan Türkleri'nin Türkiye'ye göç hareketi. *Tarih Okulu*, s. 113-145.

Değerli, E. S., & Karakuzu, H. (2016). 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü. *Akademik Bakış Dergisi*, s. 383-396.

Eminov, A. (1997). Islam and Muslims in Bulgaria: A Brief History. *Islamic Studies*, Vol. 36, No. 2/3, Special Issue: Islam in the Balkans (Summer/Autumn 1997), s. 209-241.

Durmaz, G. (2020). Highly Skilled Immigrants, Science Cities and Japan, 1.St. Ed. Nobel Yayıncılık, Ankara.

Hilmi, İ. (1992). Balkan Harbinde Askerî Mağlûbiyetlerimizin Esbâbı. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 5, s. 23-25.

Hoffman, G. W. (1964). Transformation of Rural Settlement in Bulgaria. *Geographical Review* Vol 54 No 1, s. 45-64.

Karpat, K. (2015). *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kostanick, H. L. (1955). Turkish Resettlement of Refugees from Bulgaria, 1950-1953. *The Middle East Journal, Middle East Institute*, s. 41-54.

Koyuncu, A. (2013, 2). 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Öncesinde Şarki Rumeli Nüfusu. *Avrasya Etüdüleri*, s. 177-208.

Mutafchieva, V. (1995). The Notion of the “Other” in Bulgaria: The Turks. A Historical Study. *Anthropological Journal on European Cultures, Vol. 4, No. 2, Ethnicity Nationalism*, s. 53-74.

Nichols, T., Sugur, N., & Sugur, S. (2003). Muhacir Bulgarian Workers in Turkey Their Relation to Management and Fellow Workers in the Formal Employment Sector. *Middle Eastern Studies, Vol. 39, No. 2 (Apr., 2003)*, s. 37-54.

Özsarı, M. (2015). Bulgaristan Türklerinin 1930-1940 Yılları Arasında Sosyal ve Kültürel Durumlarına Genel bir Bakış. *Akademik Bakış*, s. 1-13.

Şimşir, B. (2012). *Bulgaristan Türkleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ek 1: Bulgaristan Muhacirleri için açılan Türkiye Kızılay Cemiyeti Karagümrük Aşocağı

Ek 2: Kızılay aşevi kazanında Kızılay görevlileri göçmenlere yemek pişirirken

Ek 3: Kızılay aşevinde Bulgaristan Muhacirleri yemek sırasında

Ek 4: Bulgaristan Muhacirlerinin eşyaları gemi ile iskân bölgesine taşınırken

Ek 5: Kızılay bayraklı bir yardım gemisi

Ek 6: Kızılay aşoçağında sıra bekleyen Bulgaristan muhacirleri

Extended Summary

The Balkan territories, historically referred to as Evlad-ı Fatihan and conquered during the early years of the Ottoman Empire, enjoyed a peaceful and multicultural coexistence for over five centuries under Ottoman rule. Various ethnic groups such as Turks, Greeks, Bulgarians, and Albanians lived harmoniously in this region. Despite religious and cultural diversity, mosques dotted the Balkan landscape, providing Turks with a space for their religious and cultural practices alongside Christians.

The emergence of nationalist movements in Europe, catalyzed by events like the French Revolution, led to the formation of nation-states, disrupting the traditional order. However, Ottoman governance and Islamic institutions, including madrasahs, persisted in the Balkans until the Ottoman-Russian War of 1877-1878, which marked the onset of forced migrations to Anatolia. During this period, the Turkish population predominantly engaged in agricultural activities in rural areas.

In the 1950s, cultural pressures against Turks in the Balkans intensified, resulting in the closure of Turkish schools and the imposition of surname changes. Amidst these challenges, the Ottoman Red Crescent Society, later renamed the Red Crescent following the establishment of the Republic of Türkiye, played a crucial role. Under the leadership of Refik Koraltan, Speaker of the Turkish Grand National Assembly, a migration management model was developed to assist Bulgarian immigrants relocating to Türkiye.

President Celal Bayar and Prime Minister Adnan Menderes personally oversaw aid efforts for Turkish immigrants from Bulgaria, emphasizing the importance of humanitarian assistance. In response to the influx of Bulgarian Turkish immigrants, Türkiye, established the Immigrant and Refugees Aid Union in 1951, under the auspices of President Celal Bayar and in association with the Turkish Red Crescent. The Union primarily focused on providing essential support, including clothing, food, and healthcare supplies, to immigrants through the Red Crescent.